

MUSIQA, RAQS, TASVIRIY SAN'AT

Temur Rashidov

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Estrada va ommaviy tomoshalar" kafedrasi professori,
san'atshunoslik fanlari nomzodi
E-mail: art_uz@inbox.ru
ORCID: 0000-0003-0231-6263*

ESTRADA SAN'ATI TUSHUNCHASI, UNING JANRIY TARKIBI VA ILMIY TADQIQOT METODOLOGIYASI

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada Estrada san'atining mazmun-mohiyati, tushunchasi, badiiy xususiyatlari, janriy tarkibi hamda uni ilmiy o'rganishning metodologik asoslari nazariy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, Estrada san'atini tadqiq etishda tarixiy-qiyosiy, tizimli, san'atshunoslik, semiotik, madaniy va sotsiologik yondashuvlarning imkoniyatlari ochib beriladi. Maqolada janrlararo uyg'unlashuv, milliy an'analar va zamonaviy media muhiti o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish uchun fanlararo metodologiya ahamiyati asoslanadi.*

***Kalit so'zlar:** teatr san'ati, estrada, janr, sahnaviy ijro, aktyor, rejissyor, tomosha, tomoshabin, metodologiya, tadqiqot, spektakl.*

ПОНЯТИЕ ЭСТРАДНОГО ИСКУССТВА, ЕГО ЖАНРОВАЯ СТРУКТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

***Аннотация.** В данной статье теоретически освещаются содержание, понятие, художественные особенности, жанровый состав эстрадного искусства, а также методологические основы его научного изучения. Также раскрываются возможности историко-сравнительного, системного, искусствovedческого, семиотического, культурного и социологического подходов к исследованию эстрадного искусства. В статье обосновывается значение междисциплинарной методологии для изучения межжанровой гармонии, взаимосвязи национальных традиций и современной медиасреды.*

Ключевые слова: театральное искусство, эстрада, жанр, сценическое исполнение, актер, режиссер, представление, зритель, методология, исследование, спектакль.

THE CONCEPT OF VARIETY ART, ITS GENRE STRUCTURE, AND RESEARCH METHODOLOGY

Abstract. *This article theoretically examines the content, concept, artistic features, genre composition of pop art, as well as the methodological foundations of its scientific study. The possibilities of historical-comparative, systematic, artistic, semiotic, cultural, and sociological approaches to the study of pop art are also explored. The article substantiates the significance of interdisciplinary methodology for studying intergenre harmony, the interconnection between national traditions, and the modern media environment.*

Keywords: *theater art, variety, genre, stage performance, actor, director, performance, spectator, methodology, research, performance.*

Eстрада san'ati badiiy madaniyatning ko'p qirrali sohasi bo'lib, unda musiqa, so'z, harakat va tomoshaviylik turli nisbatlarda birlashadi. Uning mohiyatini anglash uchun estradani faqat ommabop qo'shiqchilik bilan chegaralash yetarli emas. Qo'shiqchilik estrada tarkibida muhim o'rin egallasa-da, mazkur san'at sohasi badiiy so'z, yumor, raqs, instrumental ijro va boshqa sahnaviy shakllarni ham qamrab oladi. Shu sababli Estrada tushunchasining ilmiy talqini uning ifoda vositalari, janriy tuzilishi, ijro xususiyatlari va ijtimoiy-madaniy vazifalarini o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqishni talab etadi [1, 67-c].

Eстрада so'zi fransuzcha estrade (podium, ko'tarma sahna) so'zidan olingan, uning ildizi esa ispancha estrado va lotincha stratum bilan bog'lanadi. Dastlab sahnaning fizik shaklini bildirgan, keyinchalik ko'p janrli, qisqa shakldagi, tomoshabin bilan bevosita aloqaga asoslangan sahna san'ati nomiga aylangan. Rus san'atshunosligida Estrada ko'pincha kichik shakllar san'ati sifatida talqin qilinadi.

Uning quyidagi asosiy belgilari mavjud:

Ko'p janrlilik va kompozitsion erkinlik. Estrada turli janrlarni yagona dramaturgik yaxlitlik qoidalariga bo'ysundirmasdan bir dasturga birlashtiradi. Raqamli qurilishi. Har bir chiqish nisbatan mustaqil, tugallangan badiiy birlik. Ijrochi shaxsning markaziyliigi. Estradada ijrochi obrazi, uning "men"i spektaklning asosiy ifoda vositasi hisoblanadi. Tomoshabin bilan bevosita muloqot, bunda "To'rtinchi devor" bo'lmaydi, zal bilan o'yin va improvizatsiya muhim o'rin tutadi. Ommaviylik va dolzarblik [2, 115-p]. Estrada kundalik ijtimoiy mavzularga tez javob beradi, ommaviy madaniyat bilan chambarchas bog'liq hisoblanadi.

Nazariy jihatdan Estrada "o'yin" va "karnaval" kabi umumiy madaniy hodisalar bilan bog'lanadi. Zamonaviy davrda esa meditatsiya sharoitida jonli ijro va yozib olingan ijro munosabati ham tahlil mavzusiga aylangan.

Janrlar tasnifi mamlakat va davrga qarab farqlanadi. Ularni guruhlariga ajratib tasniflash mumkin. Masalan, musiqiy-vokal – Estrada qo'shig'i, romans, mualliflik qo'shig'i, vokal-instrumental ansambl, instrumental – Estrada orkestri, jaz, solo va ansambl ijrosi, xoreografik – Estrada raqsi, ommaviy raqs, xoreografik miniatyura, so'z janrlari – konferans (boshlovchilik), monolog, felyeton, parodiya, hajviy miniatyura, askiya, sintetik – revyu, musiqiy-estrada spektakli, ko'p janrli konsert-dastur, shou, maxsus janrlar – illyuzion, pantomime, xilma-xil nomerlar.

O'zbek estradasi misolida tasnifga milliy an'anaviy shakllar ham kiritilishi mumkin (askiya, lapar, yalla va qiziqchilik an'analari). Estrada murakkab, sintetik va doimo o'zgarib turuvchi hodisa bo'lgani uchun tadqiqot ko'p darajali metodologiyaga tayanishi lozim. Misol uchun, umumilmiy darajada tarixiy-genetik tahlil – estradaning kelib chiqishi va davrlar bo'yicha evolyutsiyasini aniqlaydi. Qiyosiy-tipologik tahlil – milliy Estrada modelini xorijiy modellar bilan solishtiradi. Tizimli yondashuv – estradani bir-biriga bog'liq elementlar (janr, ijrochi, tomoshabin, ijtimoiy muhit) tizimi sifatida o'rganadi. Bundan tashqari Estrada san'atini san'atshunoslik va madaniyatshunoslik darajasida ham tahlil qilish mexanizmlari mavjud. Masalan, struktur-semiotik tahlil Estrada nomerini matn va

belgilar tizimi sifatida o'qishga imkon beradi. Performans tahlili ijroning jonli, hodisaviy tabiatini va ijrochi bilan tomoshabin munosabatini o'rganadi. Sotsiologik yondashuv estradani madaniy maydon, iste'mol va didning ijtimoiy tabaqalanishi nuqtayi nazaridan ko'radi. Ommaviy madaniyat va madaniy industriya nazariyasi estradani ommaviy ishlab chiqarish va tanqidiy talqin kontekstida tahlil qiladi. Empirik darajaga esa arxiv hujjatlarini o'rganish, kontent-tahlil, tomoshabinlar so'rovi, ijodkorlar bilan chuqur suhbat, spektakl va konsertlarni kuzatish, video yozuvlarni tahlil qilish kabilar misol bo'la oladi [3, 47-p].

Estrada san'atining muhim xususiyatlaridan biri alohida nomerga asoslangan tuzilishidir. Estrada nomeri muayyan badiiy maqsadga yo'naltirilgan, nisbatan ixcham va kompozitsion jihatdan tugallangan ijro birligini anglatadi. Unda boshlanish, rivojlanish va yakun o'ziga xos shaklda namoyon bo'ladi. Nomerning yaxlitligi faqat davomiyligining qisqaligi bilan belgilanmaydi. Uning barcha unsurlari matn, musiqa, harakat, sahnaviy obraz va ijro ritmi umumiy badiiy vazifaga xizmat qilishi lozim [4, 156-c]. Shu jihatdan Estrada nomeri mustaqil asar sifatida ham, yaxlit konsert yoki tomosha dasturining tarkibiy qismi singari ham tahlil etiladi.

Tomoshabin bilan bevosita muloqot Estrada san'atining yana bir muhim belgisidir. Ko'plab Estrada shakllarida ijrochi auditoriyaning munosabatini sezadi va ijro jarayoni shu munosabat bilan uyg'unlashtiriladi. Murojaat, pauza, hazil, improvizatsiya va hissiy ta'sir vositalari ushbu aloqani ta'minlaydi. Biroq tomoshabin bilan muloqot faqat tashqi faollikdan iborat emas. Lirik qo'shiq yoki instrumental nomerda ham tinglovchining hissiy idroki bilan bog'liq ichki munosabat yuzaga keladi. Demak, Estrada kommunikatsiyasi ochiq murojaat shaklida ham, badiiy kechinma orqali ham amalga oshishi mumkin [5, 77-p].

Estrada san'ati tadqiqotida ilmiy ishonchlilik bir nechta turdagi dalillarni o'zaro tekshirish orqali mustahkamlanadi. Asar yozuvi, hujjat, ijodkor intervyusi va tomoshabin munosabatini birgalikda o'rganish hodisani kengroq tushunishga yordam beradi. Tadqiqotchi dalil bilan talqinni farqlashi, tanlangan materiallar

chegasini ko'rsatishi va estetik baholarini aniq mezonlar bilan asoslashga intilishi kerak. Bu talablar Estrada haqidagi mulohazalarni tavsifiy bayondan izchil ilmiy tahlil darajasiga olib chiqadi.

Umumiy qilib aytganda, Estrada san'ati alohida nomerlar, ijrochi individualligi, tomoshabin bilan muloqot va turli badiiy vositalarning uyg'unligi orqali namoyon bo'ladigan sahna san'ati sohasidir. Uning janriy tarkibini o'rganish ifoda vositasi, ijro shakli va badiiy vazifani farqlashni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Лотман Ю. Структура художественного текста. – Москва: Искусство, 1970. – 215 с.
2. Fiske J. *Understanding Popular Culture*. – Boston: Unwin Hyman, 1989. – 177 p.
3. Fischer-Lichte E. *The Transformative Power of Performance: A New Aesthetics*. – London: Routledge, 2008. – 220 p.
4. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. – Москва: Художественная литература, 1965. – 315 с.
5. Auslander P. *Liveness: Performance in a Mediatized Culture*. – London: Routledge, 1999. – 97 p.